

Оксана Євгенівна Гридзук,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціології та культурології,
Національний лісотехнічний університет України,
вул. Ген. Чупринки, 103, м. Львів, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито сутність поняття «компетентність» у філософському аспекті, описано філософські засади компетентності, до яких належать пізнання, знання, діяльність. Проаналізовано відношення «людина – техніка», «людина – природа» задля розуміння моральних пріоритетів, які мають бути закладені в основу поняття компетентності. Визначено основні змістові характеристики компетентності. Комуникативно-мовленнєву компетентність у структурі професійної компетентності визначено як компонент якісної характеристики особистості професіонала.

Ключові слова: *пізнання, знання, діяльність, компетентність, компетенція.*

В інформаційних умовах сьогодення філософії належить провідна роль у розробці методологічних засад освітнього процесу. Важливість загальнолюдських цінностей, якісної освіти для майбутньої професійної діяльності людини пов'язані з визначенням феномена компетентності, у розумінні якого переважають педагогічний, психологічний і соціологічний підходи.

Позаяк компетентність як філософська категорія ще не була предметом окремого наукового дослідження, то **метою** статті є осмислити сутність поняття *компетентність* крізь призму філософсько-світоглядного виміру, проаналізувати співвідношення категорій *компетентність* і *компетенція*, описати формування комуникативно-мовленнєвої компетентності як діяльнісний процес, що реалізується через навчальну комунікацію.

Дослідники пропонують розглядати компетентність як природне продовження самої людини, для якої освіта є потребою в самоздійсненні [10]. Освоюючи та формуючи сукупність певних знань, умінь і навичок, людина розвиває власну компетентність. Тому знання в сучасному інформаційному просторі значно впливають на діяльність людини. З погляду філософського осмислення, невпинно зростаючий потік знань, рівень і якість їх набуття і застосування визначає увагу дослідників до проблем формування людини, активної й компетентної у соціокультурних й освітніх сферах, що постійно змінюються й ускладнюються.

Процес здобуття знань, навчання тісно пов'язаний із пізнавальною діяльністю людини, яка при цьому пізнає не лише світ, а й саму себе.

Пізнання як один із найбільш істотних проявів духовної активності полягає у здатності до розумної дії, це пізнання фактів і загальних зв'язків між ними [17]. Важливим стає не вивчення сутності речей як таких, а дослідження процесу пізнавальної діяльності людини. Таке пізнання (за І. Кантом) починається з усвідомлення й осмислення меж і можливостей пізнавати світ кожною окремою людиною, а також його доцільності. Як уважає М. Шелер, людина пізнає своє буття через інших, але пізнає його і безпосередньо в самій собі [27]. Пізнавальні здібності суб'єкта (за І. Кантом)

закладені в його розумі та складають основу знання. Людина усвідомлює себе в дії як носій та ініціатор своїх вчинків і визначається ними. Світ є пізнаваним настільки, наскільки людина здатна адекватно сприймати й відображати дійсність на основі рівня розвитку практичної діяльності.

Загальнолюдська здатність пізнавати світ, пристосуватися до нього тісно пов'язана з розвитком науки. «Наука реалізується лише завдяки властивості людського розуму шукати і знаходити відповіді на питання, які неперервно постають перед ним» [20, с. 5]. Сутнісними ознаками наукового пізнання є чітко виражена цілеспрямованість пізнавального процесу, його планованість, тобто здійснення за певним планом; системність, високий рівень організованості; озброєність спеціальними засобами [20].

Оскільки основним змістом свідомості сучасної людини інформаційного суспільства є знання як результат пізнавальної та наукової діяльності, що безпосередньо пов'язане з навчанням, освітою, розвитком компетентностей, то онтологічними її коренями є розвиток людини, її здатність пізнавати світ у просторі й часі. Мета таких знань може бути різною, що зумовлює різні їх види.

Серед трьох видів знання (знання заради панування, сутнісного і метафізичного), описаних М. Шелером, знання задля панування слугує для досягнення технічної влади над природою та суспільством. Сутнісне ж знання є знанням сутнісної структури всього, тому воно є «розумним», «інтелектуальним» знанням [27, с. 44].

Освіченою людиною є не та, яка може відповідно до законів максимально передбачити процеси й управляти ними, а та людина, яка опанувала структуру (оволоділа) власної особистості, сукупність сформованих в єдність одного стилю ідеальних рухомих схем споглядання, мислення, тлумачення, оцінювання світу, поведіння з ним і з якими б то не було випадковими речами в ньому; схем, наперед заданих будь-якому випадковому досвіду, які одноманітно переробляють його і включають у цілісність особистого «світу» [27, с. 45–46].

За М. Шелером, освіта – це надскладна система, у межах якої відбувається становлення духовного

світу людини, це саме та сфера життєдіяльності, у якій людина пізнає не тільки довколишню дійсність, але й саму себе, своє власне «Я» [27]. Адже освіта, освітні практики, на думку М. Шелера, це насамперед деякі індивідуально самобутні форма, образ, ритміка, у межах яких і згідно з якими відбувається вся вільна духовна діяльність людини [27, с.16], що керує і спрямовує всі психофізичні життєві прояви, всю її поведінку [27, с. 18].

Освіта – це «освіта душі, що відповідає, з одного боку, власній індивідуальній своєрідності та призначенню, а з іншого – об'єктивній серйозній культурі знань свого часу» [3].

Як слушно зауважує Е. Семенюк, «філософія завжди є знанням, істотно залежним від характеру кожного конкретного етапу розвитку людства» [26, с. 7], тому змінюється і структура філософського знання, яке завжди відображає його нагальні завдання. Коли на авансцену соціокультурного розвитку вийшли наука і техніка, у філософській теорії зародилися нові розділи – філософія науки та філософія техніки. Із урізноманітненням проблематики людини почала формуватися філософська антропологія [26].

«Особливість філософського ставлення до світу ґрунтується насамперед на суб'єктно-об'єктному характері знання, яке при цьому виникає: воно стосується відношення «людина – світ», а не дійсності як такої, самої по собі, або ж людини у відриві від світу» [20, с. 135]. У контексті науково-технічної діяльності людства особливої актуальності набувають відношення «людина – техніка» і «людина – природа».

Специфічний різновид наукового знання пов'язаний зі сферою техніки і технологічними можливостями людини. Тут пізнавальні здібності людини можуть служити практиці виробництва і водночас вони самі розвиваються, удосконалюються в цьому процесі [20]. «Досконалість техніки, рівень технологічної озброєності суспільства стали не тільки синонімом процвітання та благополуччя, скільки причиною погіршення природної основи буття людини, змін і деформацій у традиційних уявленнях про моральні та соціальні цінності» [14, с. 494–495]. В умовах зміни довкілля і формування техносфери відбувається трансформація світу буття людини та її внутрішнього світу, визначальних цілей і цінностей, що визначають сенс її життя; проявляються зміни у ставленні людини до природи.

«Людина, завдяки свідомості й самосвідомості, виокремлює себе з природи, усвідомлює власну ізольованість від природи» [19, с. 159], проте вона є частинкою цієї природи й існувати поза нею не може.

На думку В. Шинкарука, свобода людини, її панування над силами природи завжди має свої межі, вихід за які загрожує існуванню людства [28]. «Технологічна агресія» призводить до краху людського у людині, згубних перспектив втрати людської ідентичності. ...Людина в умовах глобальної, планетарної й особистісно-індивідуальної технізації перетворюється на об'єкт маніпулювання технотронним суспільством» [14,

с. 495]. Тому вироблення нових підходів, зокрема екологічної доцільності, соціальної адаптивності, узгодження законів суспільного господарювання із законами природи, сприяло б «реалізації гуманістичних цінностей та перспектив оптимістичної моделі цивілізаційного поступу» [14, с. 495].

Цікавим у контексті з'ясування відношення «людини – природа» є поняття природного спільносвіту, запропоноване К. М. Маєр-Абіхом, під яким учений розуміє і природу, і тих, хто разом із нами належить до неї [13]. Ставлення людини до цього природного спільносвіту має бути в основі її морально-етичних настанов, її культури. «Не існує суперечності між природою і культурою, радше культура є людським внеском до історії природи» [13], тому вона має стати «мірилом для оцінювання того, якою мірою нинішнє людське оформлення (Prägung) світу має належати – чи не належати – до природного спільносвіту» [13]. Ставлення людини до природи набуває такого ж морального значення, як і ставлення людини до людини. Тому захист природи як цінності, відповідальність за довкілля мають стати тими засадничими принципами, на яких базуються будь-які людські вчинки. Як головний вектор такої діяльності у Хартії Землі, проекті Екологічної Конституції Землі названо «збереження повноцінного природного довкілля як сьогодення, так і для прийдешніх поколінь» [24, с. 8].

Саме екологічна етика робить акцент на моральних ідеалах, настановах, суспільних пріоритетах та практиках на користь гармонійного розвитку людини та природи як найвищої цінності, її основною метою є моральна відповідальність людства за рослинний і тваринний світ планети, за біо- та екосфери, а також за майбутні покоління людей [26, с. 110].

Проблематика екологічної етики тісно пов'язана з професійною мораллю загалом і з професійною діяльністю працівника лісопромислового комплексу зокрема.

«Моральний імператив, згідно з І. Кантом, передбачає таку поведінку й діяльність людини, що базується на усвідомленому обов'язку, яку інші люди могли б сприймати в якості загального й необхідного закону для всіх. Ця вимога має бути перенесеною на взаємини з природою, що ставить перед людиною нагальну потребу змінити звичний спосіб життя» [26, с. 108], сформувати ставлення до природи як до «конкретної, особливої, етносної цінності» [25, с. 205], зробити її реальною моральною практикою.

Перехід до природоцентричного екологічного підходу дасть змогу людині зрозуміти її безпосередній зв'язок із природою, пряму залежність соціуму від природи/довкілля, вивести на можливість їх гармонійного розвитку та співіснування. Саме «моральна відповідальність спонукає до переходу від «моделі панування» до «моделі співіснування», яка продукує встановлення гармонійної рівноваги між сучасним існуванням та екосистемним минулим» [26, с. 112].

Професійна мораль як частка моралі загальнолюдської має за мету конкретизацію «загальних моральних принципів і норм стосовно особливостей певного виду фахової діяльності» [20, с. 276]. Тому завдання екологічного імперативу мають бути закладені в основу професійної моралі працівника лісопромислового комплексу, зокрема, це: «усвідомлення власної відповідальності за стан довкілля та залежності від нього; формування системи цінностей, що визначає природу як гармонійну основу життя; формування практичних навичок, цілеспрямованої стратегії поведінки» [26, с. 112].

Усі названі аспекти формують підґрунтя для розуміння й визначення поняття компетентності. Однією з базових у дослідженні природи феномена компетентності є культурно-історична концепція (Л. Виготський, О. Лурія, О. М. Леонтьєв та ін.), у якій розглядається людина, органічно вписана в культуру, способом існування якої є еволюція цивілізаційно-історичної діяльності. За цією концепцією освіта – це постійна реорганізація й перебудова досвіду як особистого, так і досвіду культури [10]. Культура ж є формою розумової діяльності людини (Д. Гекслі, Е. Касіпер). Людина не належить окремо світу природи і світу культури, а є цілісною, взаємопов'язаною в усьому (це й явища природи та суспільства, і сама людина, і відносини між людьми, а також свідомість, пам'ять, воля, почуття, духовна діяльність загалом у всій поліфонії її проявів).

Неподільність суб'єкта й об'єкта компетентності дає змогу розглядати компетентність одночасно як цивілізаційно-культурний механізм розвитку, якість і характеристику досягнутого культурного рівня, еволюційну константу – культурну універсалью. Цивілізаційно-культурна сутність компетентності і способу її реалізації – компетентнісного підходу може бути подана як модель детермінованого хаосу, що містить сталий структурний порядок на макрорівні (модель кваліфікаційних вимог) з «розрізним» хаосом, що формує його на мікрорівні (модель компетенцій) [10].

Освіта в такому контексті стає не просто способом трансляції знань, а й способом вираження індивідуальної суті людини, засобом її самореалізації, адже «освіченою є та людина, яка опанувала структуру своєї особистості» [27, с. 45]. З цього випливає, що освіта спрямована передусім на виявлення, розгортання і можливість прояву сутності людини у світі.

Освіта є особистісно значущою цінністю, коли свідоме конструювання та здобуття фундаментальної освіти стає і суб'єктивною потребою майбутнього фахівця, і об'єктивною потребою суспільства [9]. За допомогою освіти людина має змогу сформувати різні компетенції, причому рівень їх розвитку залежить від розумових здібностей особи, її активності, інтелектуальної зрілості, вміння виставляти пріоритети, здійснювати вибір тощо. Те, чим насправді стануть компетенції – якостями особистості або технологічним інструментом для вирішення певного роду завдань,

залежить від ціннісно-сислової орієнтації самої людини, що дозволяє об'єднувати загальнофілософське бачення людини з пошуком засобів, методів розуміння і впливу на повсякденну й професійну життєдіяльність індивіда.

Наголошення освітньої діяльності на компетентності як особливій соціокультурній якості змінює пріоритети в освіті, рівень якої є залежним від ступеня особистісної зрілості, самостійності людини, її свідомого вибору професії. Компетентність як системно-організований потенціал особистості інтегрує сукупність творчих ресурсів для здійснення нею діяльності [10], формує її здатність як фахівця застосовувати набуті знання для особистісного зростання, самореалізації, розширює спроможність розвивати власні здібності, набувати та вдосконалювати фаховий рівень.

Іманентно притаманна людині здатність вільної і творчої самореалізації, що виявляється у процесі вироблення нової якості стану – компетентності, укладає в собі можливість реалізовувати різноманітні форми діяльності, кращі зразки якої втілені в ціннісних, духовних категоріях соціокультурного простору особистості [10]. Такий підхід Л. Іванкіна називає *культурним процесом освіти людини*, при його застосуванні можна навчити людину самостійно мислити, сформувані здатність віднаходити рішення у проблемних ситуаціях.

Орієнтація на формування компетентності – сучасна культуротворча парадигма для особистісної освіти, адже бути компетентним – це не лише знати, а й уміти застосувати як у практичній, так і в гіпотетичній / змодельованій ситуації набуті знання та досвід, що дозволяє розглядати компетентність як багатофункційний інструмент для вимірювання якості професійної освіти. Компетенції формуються в соціальних і діяльнісних «полях» (методиках, форматах) за рахунок використання відповідних освітніх технологій і організаційно-методичних рішень, одним із яких і є визначення змісту навчання, яке має бути представлене в різних сферах предметних і надпредметних знань («Я знаю»); предметних і загальнопредметних умінь («Я вмію»); творчості («Я створюю») та в емоційно-ціннісній сфері («Я прагну») [1].

Можна констатувати, що смислова визначеність компетентності полягає в інтеграції домінуючих у сучасному світі тенденцій (з одного боку, тенденція до стандартизації й уніфікації життя людства в інформаційному суспільстві на глобальному, регіональному, груповому рівні, а з іншого – тенденція до прояву індивідуальності, зростання автономності та прагнення до самореалізації) у загальному контексті освіти як процесу виявлення і становлення людської сутності в межах застосовності знань і навичок у вчиненні певних дій, узгоджуваних із системою життєвих смислів людини, в яких проявляються її конкретні властивості, формується мовна особистість.

Розглянемо більш докладно поняття *компетентність* і *компетенція*.

Сам термін *компетенція* був уведений

Н. Хомським у лінгвістику й методику викладання мов, науковець запровадив «фундаментальне розрізнення між «компетенцією» (competence) (знанням своєї мови ідеальним мовцем-слухачем) та «виконанням» (performance) (реальним використанням мови в конкретних ситуаціях)» [7, с. 163]. Оскільки лінгвістична теорія має справу насамперед з ідеальним мовцем-слухачем, який перебуває в цілковито однорідній мовній спільноті, знає свою мову досконало, то вивчити реальне лінгвістичне виконання можна лише у контексті взаємодії різноманітних факторів, з яких засадова компетенція мовця-слухача є лише одним серед інших [7, с. 163].

Загалом поняття *компетентність* (лат. *competentia*, від *competo* – спільно добиваюся, досягаю, відповідаю, підходжу) трактується як «достатні знання у певній галузі», «добра обізнаність, тямущість», «кваліфікованість», «наявність певних повноважень», «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [4, с. 560]. У «Словнику іншомовних слів» *компетентність* є синонімом до *компетенція* у 1 знач. (порівн.: *компетенція* «1. Добра обізнаність із чим-небудь. *Фахова компетенція*. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [2, с. 302].

За Оксфордським філософським словником, прослідковується різниця між компетенцією і реалізацією (*competence/ performance*): між знанням того факту, що у нас є мова, якою ми спілкуємося, і фактичним її використанням на основі наших знань (за Н. Хомським). Компетенція може бути змодельована як система граматичних і семантичних правил, які визначають мову, і в певному розумінні можуть спрямовувати мовця, який знає мову, тоді як реалізація – це достатньо варіативне і своєрідне використання мови на основі цієї системи [30].

Компетенція і компетентність як міждисциплінарні поняття широко використовуються в різних сферах наукової діяльності: педагогії, психології, соціології, мовознавстві, логіці, юриспруденції тощо. Ця універсальність понять пояснює їх загальні категоріальні ознаки й одночасно дає право на існування специфічних рис, притаманних цим поняттям у певних предметних рамках.

У психолого-педагогічній теорії та практиці існують різні підходи до розуміння термінів *компетенція* і *компетентність*. Поняття *компетентність* і *компетенція* трактуються неоднозначно, адже ще й дотепер у філософських словниках не подано їх тлумачення. У психологічному словнику поняття *компетентність* потрактовано як «психосоціальна якість, що означає силу і впевненість, які ґрунтуються на відчутті власної успішності і корисності, що дає людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням» [16, с. 188–189]. У педагогічній енциклопедії серед ознак людини, яка мислить критично названа *компетентність* як основа «життєвого досвіду, фактів з життя та знання

справи» [6, с. 58].

Соціологи пояснюють *компетентність* як поглиблене знання; стан адекватного виконання завдання; здатність до актуального виконання діяльності тощо. Загалом, це «певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально; здатність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної освіти, широкої загальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенційна готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи» [5, с. 57]. Під *компетентністю* розуміють рівень досягнень індивіда у сфері певної компетенції, а компетенцію розглядають як знання та навички, необхідні для виконання специфічної ролі спеціаліста в межах організації або агенції, що допомагають їй виконувати свою місію [5, с. 57].

У «Енциклопедії художньої культури» знаходимо чітке розмежування понять *компетентність* і *компетенція*, де *компетентність* – це «складна інтегративна якість особистості, що сприяє готовності здійснювати певну діяльність, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; необхідний обсяг і рівень знань та досвід з певного виду діяльності» [29, с. 463], а *компетенція* – «підтверджена здатність використовувати знання, уміння особистості; коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід; загальна спроможність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанням» [29, с. 464].

У «Національному освітньому глосарії» результати навчання виражаються через *компетентності* (реалізаційні здатності особи). Відповідно до проекту Європейської Комісії Тьюнінг *компетентність* описана як «динамічна комбінація знань, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою / навчальною програмою. Компетентності покладені в основу кваліфікації випускника. Компетентність (компетентності) як набуті реалізаційні здатності особи не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особою повноваженнями» [15, с. 29].

Такі розмаїті підходи свідчать про те, що компетентність фахівця лише набуває актуальності в дослідженні проблем у сучасній науці. Компетентності є своєрідними індикаторами, за якими можна з'ясувати рівень готовності студента-випускника до майбутньої професійної діяльності, власного удосконалення, розвитку творчих здібностей.

У філософії співвідношення понять *компетентність* і *компетенція* трактується як розвиток у взаємозв'язку категорій можливого і дійсного. Якщо компетенція передбачає дійсне, то формування компетентності може бути лише можливим. Засвоївши певні компетенції, студент як майбутній фахівець зможе реалізувати їх через власну компетентність, з підвищенням якості якої

зростатиме й рівень його професіоналізму.

Досліджуючи природу компетенцій, учені визначають її через такі поняття, як знання, уміння, навички, якості або властивості особистості, спеціальні здібності. Інша причина полягає в тому, що, компетенції не піддаються повністю емпіричній фіксації, а отже, неможливо побачити в її структурі глибинні складові. Водночас складна взаємодія структурних компонентів забезпечує її функціонування, яке регулюється переважаючими в особистості цінностями [11].

Компетенції як деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і ставлень) виявляються в компетентностях людини як актуальних діяльнісних проявах [8, с. 23].

На думку фахівців, поняття компетентності мають формувати такі компоненти, як когнітивний (володіння знанням змісту компетентності), операційно-технологічний (досвід застосування знань (навички)), мотиваційний (готовність до прояву компетентності), етичний (емоційно-вольова регуляція процесу і результату вияву компетентності), соціальний (ставлення до змісту компетентності і об'єкта її застосування) та поведінковий (досвід вияву компетентності в різних стандартних і нестандартних ситуаціях) [8].

Компетентність доречно розглядати як володіння суб'єктом компетенціями, як успішно реалізовану діяльність, що виявляється у комплексі соціально-професійних характеристик, особистого ставлення до предмета активності. Як інтегральна якість особистості, сукупність компетенцій, компетентність забезпечує виконання соціально-ціннісних функцій у соціумі, володіння спеціальними знаннями в різних галузях життєдіяльності, мінімально необхідним досвідом у певній сфері, можливістю активного впливу на процес розвитку й саморозвитку ціннісних характеристик суб'єкта.

Ми поділяємо погляд Л. Іванкіної у визначенні компетентності як системно-організованого потенціалу, що інтегрує сукупність ресурсів для виконання діяльності, здатність використання цих ресурсів для самореалізації і самотрансценденції, а також здатність людини до розширення власних можливостей і до змін культурного середовища [10]. Загалом, категорія компетентності, із погляду філософії освіти, містить у собі елементи теоретичного рівня загальних і спеціальних знань та передбачає здатність фахівця до аналізу, планування і прогнозування.

Відповідно до цього розуміння компетентність має інтегративну природу, є системною якістю людини. Компетентність формується у процесі навчання, вона розвиває здатність студента спрямовувати теоретичні знання і практичні навички на вирішення проблемних ситуацій, відшукувати нові методи одержання знань. Студент може оволодіти технологіями засвоєння і застосування отриманих знань у практичній діяльності лише за умови, що під час навчання він

отримає знання про способи й засоби здійснення такої діяльності. Компетентність, на наш погляд, дає змогу проявитися особистісним та соціальним якостям студента через його майбутню практичну діяльність, у якій будуть зреалізовані його здібності, знання, уміння й навички; також через його поведінкові навички, що закріпилися в дії; і його ставлення до об'єкта діяльності.

Важливими засадами в розумінні природи компетентності є філософське обґрунтування сучасного проекту людини, що зумовлене потребою рефлексивної інтерпретації діяльності самою людиною, від цього залежить її розвиток. Освіту не випадково вважають культурним проектом життя людини (Р. Барт, П. Бурдье, М. Фуко), яка може поліпшити своє існування, прагнучи чогось нового, розвиваючи у собі нові якості, опановуючи знання, необхідні для певного виду фахової діяльності. Освітні практики трактуються як способи організації і самоорганізації життя, за допомогою яких людина удосконалює рівень власної компетентності, набуває соціального досвіду.

Трактування професійної компетентності як засобу пристосування до середовища набуває поширення у сучасній філософії. Так, П. Сорокін наголошує на важливості заняття (професії) для виживання і функціонування групи загалом та рівні інтелекту, необхідного для успішного виконання професійних обов'язків [21]. Крім цього, дослідник наводить міркування професора Ф. Гіддінгса про те що трудівники, які не володіють здатністю пристосовуватися до мінливих умов, не спроможні вести нові ідеї у свою роботу, які не мають найменшого уявлення, що робити в критичний момент, частіше ідентифікуються з залежними класами, ніж із творцями матеріальних цінностей суспільства [21]. У цьому контексті професія стає не просто видом діяльності, а своєрідною цінністю, усвідомлене використання якої дасть змогу людині реалізувати себе найбільш повно. Класичне визначення цінності дали У. Томас і Ф. Знанецький: «Під соціальною цінністю ми розуміємо будь-який факт, який має доступні членам певної соціальної групи емпіричні зміст і значення, виходячи з яких він є або може стати об'єктом діяльності» [23]. Професія як діяльність – найбільш значуща сфера самореалізації особистості. Залежно від того наскільки творчо людина підходить до обраного фаху, наскільки розвивається у ньому, настільки вона зможе стати компетентною у ньому. Звідси висновок, що саме професія творить людину, визначає її інтереси, прагнення, систему життєвих установок, коло спілкування. За найбільш оптимальних умов саме завдяки професії людина зможе сформуватися як особистість, розвинути свої компетентнісні якості (здібності, знання, уміння й навички, необхідні для виконання діяльності та спілкування у певній сфері діяльності) й удосконалювати їх упродовж життя.

Формування компетентностей спеціаліста тісно пов'язане не лише із самою професійною діяльністю, а й із процесом його навчання, коли студент, опановуючи теоретичні знання, вчиться

застосовувати їх практично, знає, як діяти у тих чи тих ситуаціях. Компетентності стають «поєднанням властивостей (відносно знань та їх застосування, ставлень, навичок, умінь та обов'язків), які описують рівень або ступінь, у якому особа здатна їх виконувати» [18, с. 32].

Головним завданням організації процесу навчання, спрямованого на формування компетенцій, є інтеграція різних дисциплін у сфері формування узагальнених умінь вирішувати пізнавальні та професійні завдання [1].

Якщо під компетентністю розуміється інтегративна характеристика особистості, що представляє собою цілісну, системну сукупність якостей, необхідних для успішного виконання діяльності, здатності ефективно вирішувати проблемні ситуації і завдання, що виникають у всіх інших сферах її життєдіяльності [12], то освітній мінімум загальнопредметних знань має включати досвід, що фіксує результати навчання, у таких напрямках професійного становлення індивіда, як: пізнавальна діяльність (володіння знаннями); здійснення відтворювальної (за заданим зразком) діяльності (володіння навичками й уміньми стандартизованої діяльності, що забезпечує адекватність виконання професійних завдань); творча діяльність (володіння навичками прийняття нестандартних рішень у проблемних ситуаціях); сфера емоційно-ціннісних відношень (формування якостей особистості, особистісних орієнтацій) [1].

Визначальною характеристикою компетентності при такому підході стає здобуття досвіду, тобто навчання через діяльність. Діяльність загалом – це специфічна людська форма усвідомленого і цілеспрямованого активного ставлення до довколишнього світу. Раціональна діяльність неможлива без пізнання. З іншого боку, діяльність протікає як нескінченна кількість конкретних, одиничних дій; будь-яка дія може бути здійснена конкретним суб'єктом (індивідом чи групою людей як джерелом активності). За присутності двох або більше суб'єктів діяльність часто набуває характеру спілкування (комунікації) [22]. Адже саме мова є творчою діяльністю, живою діяльністю людського духу (за В. фон Гумбольдтом). Іншими словами, йдеться про діяльнісний та комунікативний компоненти у структурі компетентності загалом. Практична діяльність та комунікація є тими підвалинами, на яких відбувається засвоєння теоретичних знань, формування умінь і навичок та способів їх застосування.

Діяльність – це спосіб існування індивіда і громади / суспільства. Використання мови відіграє при цьому дуже важливу роль, оскільки забезпечує необхідні для життя суспільства як єдиного цілого інформаційні зв'язки. Головною вимогою до учасників спілкування І. Сусов вважає те, що вони повинні на достатньо хорошому рівні володіти мовою як сукупністю конвенціональних правил кодування – декодування смислів та набором прагматичних принципів, що забезпечують взаємодію і взаєморозуміння між комунікантами [22], тобто мати належний рівень

мовнокомунікативної компетентності.

Запропонована автором функційна модель («модель мовця») пропонує процес побудови висловлювання: від тих підсистем (компонентів), які забезпечують отримання комунікативного завдання і початкову обробку змістової інформації, до компонентів, які відповідають у кінцевому результаті за реалізацію висловлювання у звуковій формі [22]. Хоча фактично, на наш погляд, вона відображає сукупність мовних і мовленнєвих знань і навичок, необхідних для успішної комунікації. Це, зокрема, лексичні, орфоепічні, термінологічні, граматичні та інші знання, що можуть бути співвіднесені з прагматичним, семантичним, синтаксичним, номінативним (лексичним), морфологічним та фонологічно-фонетичним компонентами.

У процесі комунікації використання мови та інтерпретація мовних форм здійснюються відповідно до певних правил і принципів спілкування. Діяльнісний підхід до мови визначає пріоритетність комунікативних процесів; мова уже не просто «усталена система знаків чи сукупність його функціональних варіантів типу літературної мови, просторіччя, діалектів тощо, а гнучкий спосіб знакової репрезентації досвіду і комунікативної взаємодії між членами певної соціоетнокультурної спільноти в будь-якій конкретній ситуації» [22].

Звідси випливає, що вивчення мови у процесі її використання, поглиблення мовних знань, а також комунікативних умінь і навичок під час майбутньої професійної діяльності стає основою для розвитку мовнокомунікативної компетентності студента.

Комунікація є останнім підґрунтям і свідомості, і пізнання, і суспільного буття (за К.-О. Апелем). «Апріорі комунікації» обов'язково супроводжує будь-який людський досвід. Кожний комунікативний акт людини вже передбачає власне комунікативність, тобто людина завжди спрямована на взаєморозуміння, на взаємовідкритість, на сприйняття можливих аргументів чи контраргументів [19, с. 286].

Комунікація є універсальним надбанням людства й універсальною реальністю спільного існування. Справжня комунікація існує для всіх без винятку. Жодна суспільна загальнозначуща справа неможлива поза її колективним – комунікативним. Щоб бути універсальною – загальнозначущою – комунікація має бути аргументованою та раціонально обґрунтованою [19, с. 287].

Тому мовнокомунікативну компетентність у структурі професійної компетентності вважаємо компонентом, від рівня опанування якого значною мірою залежить не лише якість майбутнього професійного спілкування, комунікативної взаємодії, а й здатність послугоуватися фаховою мовою загалом, реалізувати власні наукові здобутки. Це та якісна характеристика особистості професіонала, що може бути розвинута лише на основі поєднання лінгвістичних і професійних знань, комунікативних умінь та навичок, здатності нестандартно мислити і творчо вирішувати, зокрема й у комунікативному аспекті, поставлені завдання.

Для успішного формування комунікативно-мовленнєвої компетентності у студентів лісотехнічної галузі необхідним є поєднання в навчальному процесі не лише теоретичних лінгвістичних знань і практичних навичок їх застосування в майбутній діяльності, а й глибоке розуміння того, що саме комунікація може стати для

них засобом успішної соціалізації, можливістю взаємодіяти з іншими членами суспільства.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі соціолінгвістичних чинників, що впливають на формування комунікативно-мовленнєвої компетентності студентів ВНЗ лісотехнічного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берестнева О. Г. Компетентностно-ориентированное образование : от технологии обучения к технологии развития человека [Електронний ресурс] / О. Г. Берестнева, Л. И. Иванкина, О. М. Марухина. – Режим доступу до докум. : http://www.lib.tpu.ru/fulltext/v/Bulletin_TPU/2011/v319/i6/36.pdf.
2. Библик С. П. Словник іншомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Библик, Г. М. Сюта ; за ред. С. Я. Єрмоленко ; худож.-оформл. Б. П. Бублик. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
3. Борылько Е. В. Формы знания и образование : актуальность концепции М. Шелера [Електронний ресурс] / Е. В. Борылько. – Режим доступу до докум. : http://bibliofond.ru/download_list.aspx?id=648243.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [Електронний ресурс] / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К., Сімферополь, 2012. – Режим доступу до докум. : http://www.childfund.org.ua/Uploads/Files/CCF/ESW_final_save.pdf.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій [Електронний ресурс] / авт.-уклад. Н. П. Наволокова. – Харків : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с. – Режим доступу до докум. : <https://docs.google.com/file/d/0BzctPWgNTBvIcGlpem5EVNBTRHM/edit?pref=2&pli=1>.
7. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. – Том другий. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. – 488 с.
8. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании [Електронний ресурс] / И.А. Зимняя. – Режим доступу до докум. : <http://www.twirpx.com/file/438474/>.
9. Иванкина Л. И. Тенденции современного образования и проблема целостного развития личности [Електронний ресурс] / Л. И. Иванкина. – Режим доступу до докум. : http://www.lib.tpu.ru/fulltext/v/Bulletin_TPU/2003/v306/i3/29.pdf.
10. Иванкина Л. И. Феномен компетентности как философская категория [Електронний ресурс] / Л. И. Иванкина. – Режим доступу до докум.: http://www.rusnauka.com/18_DNI_2011/Philosophia/2_89850.doc.htm.
11. Исаева Т. Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя [Електронний ресурс] / Т.Е. Исаева. – Режим доступу до докум. : http://portal.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1194530829&archive=1195596857&start_from=&ucat=&.
12. Колбасова Л. О. Профессиональная компетентность (социально-философский анализ) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филос. наук : спец 09.00.11 «Социальная философия» [Електронний ресурс] / Л.О. Колбасова. – Чебоксары, 2009. – Режим доступу до докум. : <http://cheloveknauka.com/professionalnaya-kompetentnost>.
13. Маер-Абіх К.М. Від спільноти людей до природного спільноствіту // Маер-Абіх К.М. Повстання на захист природи. Від докільля до спільноствіту / К.М. Маер-Абіх. – К. : Лібра, 2004. – С. 41–64.
14. Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка. Методолого-світоглядний аналіз : моногр. / В.П. Мельник. – Львів, 2010. – 592 с.
15. Національний освітній глосарій : вища освіта / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
16. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Харків : Прапор, 2009. – 672 с.
17. Рассел Б. Человеческое познание : Его сфера и границы / Бертран Рассел ; пер. с англ. – К. : Ника-Центр, 1997. – 560 с.
18. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : моногр. / Ю.М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
19. Рижак Л. Філософія сталого розвитку людства : навч.-метод. посіб. / Людмила Рижак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 518 с.
20. Семенюк Е. П. Філософія сучасної науки і техніки : підруч. / Едуард Семенюк, Володимир Мельник. – Львів, 2012. – 306 с.
21. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество [Електронний ресурс] / П. А. Сорокин. – М. : Академия, 1992. – 544 с. – Режим доступу до докум. : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Sorok2/20.php.
22. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика [Електронний ресурс] / И. П. Сусов. – Режим доступу до докум. : <http://homepages.tversu.ru/%7Eips/Pragma.html>.
23. Томас У. Методологические заметки [Електронний ресурс] / У. Томас, Ф. Знанецкий // Американская

- социологическая мысль. Тексты / под ред. В. И. Добренькова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1994. – 496 с. – Режим доступа до докум. : <http://soc.lib.ru>.
24. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі : методологічні підходи / Ю.Ю. Туниця, Е.П. Семенюк, Т.Ю. Туниця // Вісник Національної академії наук України. – 2010. – № 5. – С. 7–15.
25. Філософія природи : монограф. / А. В. Толсоухов, Ю. О. Мелков, С. М. Ягодзінський та ін. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2006. – 208 с.
26. Філософсько-психологічний вимір відношення «людина – природа» : навч. посіб. / Л. Я. Фльорко, М. А. Скринник, Е. П. Семенюк та ін. ; за заг. ред. Л. Я. Фльорко. – Львів : Ліга-Прес, 2015. – 270 с.
27. Шелер М. Формы знания и образования [Электронный ресурс] // Шелер М. Избранные произведения / пер. с нем. – М. : Гнозис, 1994. – С. 15–56. – Режим доступа до докум. : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/antropologija/sheler_m_izbrannyye_proizvedeniya/5-1-0-883.
28. Шинкарук В. Поняття культури. Філософські аспекти / В. Шинкарук // Феномен української культури : методологічні засади осмислення / відп. ред. : В. Шинкарук, Є. Бистрицький. – К. : Фенікс, 1996. – С. 8–62.
29. Шмагало Р. Т. Енциклопедія художньої культури. Мистецька освіта : бібліографія, документи, теорія. 4000 джерел бібліографії. 300 фотодокументів. 1000 термінів / Р. Т. Шмагало. – Львів : ЛНАМ, 2013. – 520 с.
30. The Oxford Dictionary of Philosophy [Электронный ресурс]. – Oxford New York : OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1996. – Режим доступа до докум. : [file:///C:/Users/13/AppData/Local/Temp/\[Simon_Blackburn\]_The_Oxford_Dictionary_of_Philoso\(BookSee.org\).pdf](file:///C:/Users/13/AppData/Local/Temp/[Simon_Blackburn]_The_Oxford_Dictionary_of_Philoso(BookSee.org).pdf).

Оксана Евгеньевна Гриджук,

*кандидат филологических наук, доцент кафедры социологии и культурологии,
Национальный лесотехнический университет Украины,
ул. Ген. Чупрынки, 103, г. Львов, Украина*

ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНО-ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье рассматривается проблема формирования языковой и коммуникативной компетентности студентов вузов лесотехнического профиля. Целью статьи является осмысление сущности понятия компетентность через призму философско-мировоззренческого измерения, анализ соотношения категорий компетентность и компетенция, описание формирования языковой и коммуникативной компетентности как деятельностного процесса, который реализуется через учебную коммуникацию.

Основные результаты заключаются в том, что описаны философские основы компетентности, к которым относятся познание, знания, деятельность. Именно в процессе деятельности формируются умения и навыки, необходимые для развития компетентности. Проанализированы отношения «человек – техника», «человек – природа» с целью понимания нравственных приоритетов, которые должны быть заложены в основу понятия компетентность. Названы основные содержательные характеристики компетентности. Объяснены подходы к пониманию понятий компетентность и компетенция. Компетентность определена как системно организованный потенциал личности, интегрирующий совокупность творческих ресурсов для осуществления нею деятельности, формирующий ее способность как специалиста применять знания, умения и навыки в будущей профессиональной деятельности. Понятие компетентности формируют когнитивный, операционно-технологический, мотивационный, нравственный, социальный и поведенческий компоненты. Компетентность фактически означает владение субъектом совокупностью компетенций. Компетенции формируются в процессе обучения и тренировочной практики на основе использования определенных образовательных технологий и организационно-методических решений. Профессиональная компетентность охарактеризована как средство приспособления к среде. При таком подходе человек будет воспринимать собственную профессию не только как вид деятельности, но и как своеобразную ценность, с помощью которой он сможет сформироваться как личность, развить свои компетентностные качества, реализовать себя наиболее полно. Языковая и коммуникативная компетентность в структуре профессиональной компетентности определена как компонент качественной характеристики личности профессионала. От уровня её освоения в значительной степени зависит не только качество будущего профессионального общения, коммуникативного взаимодействия, но и способность использовать профессиональный язык в целом, реализовать личные научные достижения.

Успешное формирование языковой и коммуникативной компетентности у студентов лесотехнического направления подготовки возможно при условии сочетания в учебном процессе не только теоретических языковых знаний и практических навыков их использования в будущей деятельности, но и глубокое понимание того, что именно коммуникация может стать для них средством успешной социализации, возможностью взаимодействовать с другими членами общества.

Ключевые слова: познание, знания, деятельность, компетентность, компетенция.

Oksana Hrydzhuk,
*PhD in Philology (Candidate of Philological Sciences), Associate Professor,
Department of Sociology and Cultural Studies,
National Forestry University of Ukraine,
Gen. Chuprynky Str., 103, Lviv, Ukraine*

PHILOSOPHICAL BASES FOR FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL COMMUNICATIVE AND LANGUAGE COMPETENCE

The article considers the problem of formation of professional language and communicative competence of students of Forestry profile universities. The aim of the article is to comprehend the essence of the concept of competence through the prism of philosophical and ideological dimension, analysis of categories of competence and expertise, the description of the formation of language and communicative competence as the activity process, which is implemented through the learning communication.

The main results are in the description of the philosophical foundations of expertise, which include knowledge, skills, and activities. It is the activity where skills required for competence development are generated. We analyzed the relationship «man – technology», «man – nature» in order to understand the moral priorities that should form the basis of the concept of competence. The basic characteristics of competence are named. The approaches to understanding the concepts of competence and expertise are clarified. Competence is defined as systemically organized potential of an individual, integrating a set of creative resources for the implementation of his activities, forming his capacity as a specialist to apply knowledge and skills in his future professional activity. The concept of competence is formed by the cognitive, operational and technological, motivational, moral, social and behavioral components. Competence actually means a person's possession of a set of competencies. Competencies are formed in the process of learning and training practices through the use of specific educational technologies and organizational and methodological solutions.

The professional competence is characterized as a means of adaptation to the environment. In this approach, a person will perceive his / her own profession not only as an activity, but also as a kind of value, by which he / she can be formed as an individual, to develop his / her competency qualities, most fully realize himself / herself.

The language and communicative competence in the structure of the professional competence is defined as a component of qualitative characteristics of professional identity. The level of its development largely depends not only on the quality of future professional communication, communicative interaction, but also on the ability to use the professional language as a whole, to realize personal scientific achievements. The successful formation of language and communicative competence of students majoring in Forestry profile is possible provided theoretical linguistic knowledge and skills of their use in the future work are combined in the teaching process alongside with a deep understanding that the communication can become their means of successful socialization, the ability to interact with other members of society.

Key words: knowledge, skills, activities, competence, competency.

Подано до редакції: 22.09.2016 р.

Рекомендовано до друку: 06.10.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш